

KIRÁLY ISTVÁN:

NÉPI DEMOKRÁCIÁNK IRODALMA

Rákosi elvtárs a Dolgozók Ifjúsági Szövetségének első kongresszusán mondott beszédében hangsúlyozta: „*Fejlődésünk mostani szakaszában a legnagyobb kerékkötőnk, továbbhaladásunk egyik legsúlyosabb gátja a régi tőkés időkből örökölt szokások és előítéletek tömkelege.*“ Rákosi elvtársnak ezek a szavai közvetve az irodalom nagy jelentőségére, fontos szerepére is figyelmeztetnek. Az emberek tudatában továbbélő burzsoámaradványok elleni harcban egyik leghatásosabb fegyverünk a haladó eszmei tartalmakat megszólaltató irodalom; az irodalomnak általában is, kiváltképp azonban ma, mai forradalmi átalakulásunk idején hatalmas társadalomalakító, nevelő szerepe van. Ezért is fontos, hogy az irodalomtörténészek és az irodalomtanárok figyelme klasszikusaink nagy öröksége mellett fokozott mértékben forduljon népi demokráciánk irodalma felé. Ez a cikk nem tanulmány, hanem ismertetés. Elsősorban nem az a célja, hogy újat mondjon a mai magyar irodalom problémáiról; arra törekszik csupán, hogy főleg Révai József és Horváth Márton alapvető cikkeire* támaszkodva, ha vázlatosan is, de megpróbáljon összefoglaló képet adni az Irodalomtörténet olvasói, kiváltképp pedig a pedagógusok számára népi-demokratikus irodalmunk fejlődéséről, mai helyzetéről és problémáiról. Az a célja, hogy felkeltse irodalomtanáraink érdeklődését, szocializmust építő dolgozó népünk egyik jelentős s mind jelentősebbé váló eszmei fegyvere, az új magyar irodalom iránt.

1.

1950. június első napjaiban ismét megtartották hazánkban a könyv ünnepét, az irodalom népszerűsítését célzó könyvnapokat. Az idei könyvnapok azonban lényegesen különböztek még csak az egy-két évvel ezelőttiektől is. A könyvvásárlók túlnyomó része a dolgozó nép széles soraiból került ki: munkásokból és dolgozó parasztokból. Az eladott könyvek példányszáma híven tükrözte a magyar népi demokrácia kulturális forradalmának komoly eredményeit. Megmutatták a könyvnapok, hogy a dolgozók százazrei értették meg és tették magukévá népünk nagy vezetőjének, Rákosi Mátyás elvtársnak a figyelmeztetését: ahhoz, „*hogy élni tudjon valaki hazája javára a szabadság jogai-*

* Ld. Révai József: Megjegyzések irodalmunk néhány kérdéséhez: Horváth Márton: Magyar irodalom — szovjet irodalom és a „Lobogónk: Petőfi“ c. tanulmánykötet bevezetése.

val, nemcsak jogok, nemcsak gazdasági lehetőségek kellenek, hanem kultúra és műveltség“. Komoly eredményt jelentettek a könyvnapok irodalmi síkon is. Nemcsak abból a szempontból, hogy kiszorultak a könyvnapok sátrából a népi demokrácia érdekeivel ellentétes művek; a tőkés kézben levő könyvkiadóvállalatok felszámolása, a könyvkiadás államosítása lehetővé tette, hogy ne lássanak napvilágot az imperialista szemétirodalom mérgező termékei: eredményt jelentettek a könyvnapok abból a szempontból is, hogy a nagy magyar klasszikusok művei, a szovjet irodalom és a baráti népi demokráciák irodalmi alkotásai mellett nagyszámban szerepeltek élő magyar írók olyan művekkel, amelyek dolgozó népünket segítik a békéért és a szocializmusért vívott harcunkban. A könyvnapok is megmutatták, hogy irodalmunkban a fordulat körvonalai kibontakozóban vannak, hogy íróink kezdik megérteni s magukévá tenni a Párt figyelmeztető szavát és alkotásaikkal tevékenyen kapcsolódnak be a szocialista Magyarország építésének nagy munkájába.

Az irodalom területén most kibontakozó fordulatot, fellendülést öt év nehéz harcai előzték meg. Voltak ugyan egyes részleteredmények az elmúlt években is, de csak most, öt évvel a felszabadulás után mondhatjuk el, hogy irodalmunk kezdi leküzdeni eddigi viszonylagos elmaradottságát. Irodalmunk elmaradottságának okait Horváth Márton elemzte ki mélyrehatóan „Lobogónk: Petőfi“ c. tanulmánykötetének előszavában. Rámutatott arra, hogy irodalmunk elmaradottságának jelentős mértékben objektív okai voltak. Megnehezítette az új magyar irodalom kialakulását a népelnyomó Horthy-rendszer káros irodalmi öröksége, valamint a magyar demokratikus átalakulás sajátos jellege: a népi demokrácia első éveinek gazdasági és politikai nehézségei.

2.

Irodalmunknak komoly demokratikus hagyományai vannak. Nemcsak nagy forradalmi demokrata költőinknek, Petőfi Sándornak és Ady Endrének a költészete képviseli irodalmunk haladó hagyományait, mellettük még számos jelentős író szolgáltatta meg műveiben a magyar dolgozó nép vágyait, törekvéseit. Az igazi magyar irodalom a múltban is állandóan a szíven viselte a magyar dolgozó nép ügyét, politikával átítatott, magas eszmei tartalmú irodalom volt. Petőfi és Ady Endre mellett a többi jelentékeny írónkat is, mint például a költők közül Csokonai Vitéz Mihályt, Vörösmarty Mihályt, Arany Jánost, Vajda Jánost, a prózaírók közül Eötvös Józsefet, Mikszáth Kálmánt, Móricz Zsigmondot szenvedélyesen érdekelték a nemzet életének, a dolgozó népnek nagy problémái.

A felszabadulást megelőző Horthy-fasizmus 25 éve alatt ezeket a nagy hagyományokat igyekeztek minél jobban elsikkasztani. A nagytőkések és a földesurak Magyarországa mindent elkövetett, hogy meghamisítsa, eltorzítsa a magyar irodalom haladó, demokratikus hagyományait és népszerűsítse az uralkodó osztályok érdekeit kiszolgáló álirodalmat, az úgynevezett „hivatalos irodalmat“. A Horthy-fasizmus éveiben az úri Magyarországot magasztaló Herczeg Ferencet kiáltották ki a legnagyobb magyar írónak, akinek művészi szemléletére jellemző

például az 1930-as évek végén megjelent önéletrajzi regényének egyik részlete. Visszaemlékszik arra, amikor belépett az úri kaszinóba és ehhez hozzáfűzi: „*Egy csapással személyes ismerőse lettem fél Magyarországnak. A másik felével majd akkor fogok összetegeződni, ha képviselő leszek*“. Herczeg Ferenc és társai számára a nagytőkéseket és földbirtokosokat, valamint azok lakójait jelentő úri kaszinó és a népelnyomó osztályparlament képviselte egész Magyarországot. Ezek a bértollnokok, akiknek semmi közük nem volt a dolgozó néphez, az igazi nemzethez, foglalták el akkor az irodalmi társaságok elnöki székét, őket népszerűsítette a megfizetett sajtó és az ő műveik jelentek meg többezres példányszámban.

Az uralkodó osztályokat nyíltan kiszolgáló hivatalos irodalom mellett komoly szerepet játszott még az ellenforradalom éveiben az olykor ellenzéki hangokat is megütő, s túlnyomórészt a Nyugat című folyóirat köré csoportosuló kispolgári-burzoá irodalom. A Nyugat a század első évtizedében indult meg, s ekkori munkatársai közé tartozott Ady Endre is. Az a Nyugat azonban, mely a század elején az Ady Endre nevével fémjelzett, s a polgári demokratikus forradalom érlelődésével szoros kapcsolatban levő irodalmi mozgalom egyik kikristályosodási pontja volt, távolról sem, legfeljebb csak névleg volt azonos azzal a Nyugattal, mely a Horthy-fasizmus éveiben olykor tetszelgett ugyan az óvatoduhaj ellenzékiiség szerepében, de amely lényegében a l'art pour l'art, az öncélú művészet hangzatos frázisa mögött, a nagytőkések és földbirtokosok Magyarországnak egyik szekértolója volt.

A politikamentes művészet, az öncélú művészet dekadens burzoá elvét hirdette a Nyugat ekkor. Még maga a folyóirat vezető-írója, a pályája egyes szakaszain jelentőset alkotó Babits Mihály is azt érezte legfőbb irodalompolitikai törekvésének, hogy „elefántesont toronyba“, a „szellem védett magaslataira“ gyűjtse az írókat, a „fenyegető barbárság“, a rettegett népi forradalom elől. Ez a kispolgári-burzoá irodalom főképp a harmincas években, nyíltan felírta zászlajára az eszmenélküliség jelszavát. Egyes írói cinikusan hirdették, hogy jellemük a jellemtelenség, erkölcsük a minden erkölcsnélküliség. A Nyugat számaiban elvéve más hangok és más tendenciák is felbukkantak ugyan, de a folyóirat a maga egészében mégis csak az imperializmus hanyatló és mérgező állkultúrájának, s magyar utánozóinak volt ekkor elsősorban a lerakódó helye. S ez a dolgozó nép törekvéseitől elszakadt dekadens, kozmopolita irodalmi mocsár tetszelgett a Horthy-fasizmus éveiben „haladó“, az „ellenzéki“ irodalom szerepében.

Annál könnyebben tehetette ezt, mert a Horthy-rendszer ugyanakkor, amikor támogatta a céljait nyíltan kiszolgáló hivatalos irodalmat, s szívesen fogadta a rendszer előtt burkoltan, álcázottan meghajló burzoá-kispolgári irodalom „ellenzékiiségét“: az adminisztratív rendőri beavatkozástól kezdve, minden lehető módon üldözte a valóban haladó irodalmi törekvéseket. Főképp ennek a kíméletlen elnyomásnak volt a következménye, hogy a felszabadulás előtti évtizedekben nem alakult ki olyan számottevő proletárirodalmunk, amely szilárd bázisa lehetett volna a felszabadulás után a szocialista realizmus felé haladó irodalmi fejlődésnek.

A magyar proletárirodalom kezdetei adva voltak ugyan már az 1910-es évek végén, az 1919-es magyar szocialista forradalmat megelőző

években. De az ellenforradalom győzelme úgyszólván teljesen megsemmisítette ezeket a kezdeteket. A legharcosabb proletárirók emigrációba kényszerültek, ahol továbbra is alkottak ugyan, de az ellenforradalmi elnyomás teljesen elszigetelte őket a hazai irodalmi fejlődéstől, nem válhattak a magyar irodalom hatótényezőivé. A Szovjetúnióban új hazára lelt *Illés Bélának* műveit, a *Kárpáti rapszódia* című nagy regény-trilógiáját, vagy a *Tűz Moszkva alatt* című elbeszélését a világ számos nyelvére fordították le, csak a saját hazájában nem ismerték ezeket a kitűnő műveket — még az írók sem. Hasonlóképp csak a felszabadulás után jelenhetett meg *Gergely Sándornak* az 1514-es nagy paraszti forradalom vezérééről, *Dózsa Györgyről* szóló történelmi regénye.

De meggátolta az ellenforradalom azoknak a Kommunista Párttal szimpatizáló és az 1919-es szocialista forradalom idején bátran szintvalló értelmiségi íróknak a fejlődését, írói érvényesülését is, akik idehaza maradhattak. *Déry Tibor* a harmincas években megírta ugyan „*Befejezetlén mondat*“ című háromkötetes regényét, amelyben messzemenő kritikával leplezte le a Horthy-fasizmus aljasságát, morális züllöttségét, igyekezett megjeleníteni a forradalmi munkásmozgalom alakjait, az illegális Kommunista Párt harcait is. De regénye egyrészt csak a felszabadulás után jelenhetett meg nyomtatásban, másrészt pedig az ellenforradalmi társadalom nyomása mind tartalmilag, mind formailag eltorzította *Déry* írói látását. A kommunistákat és a kommunista mozgalmat *lényegében* szektánsnak ábrázolta. Ennek a helytelen, hamis szemléletnek a főoka az volt, hogy *Déry* nem látta a Szovjetuniót, nem ismerte fel a Szovjetunió világtörténelmi szerepét. Ugyanakkor formai téren is behatolt művészetébe a burzsoá befolyás: művének egyes részleteire rányomta bélyegét a burzsoá-formalizmus. Hasonlóképp eltorzult bizonyos fokig egy másik, a Kommunista Párttal rokonszenvező írónak, *Nagy Lajosnak* az írói szemlélete is. Rövid, szellemes, szatirikus novelláiban gyilkos gúnyú és bátor bírálatát adta ugyan az ellenforradalmi rendszer embertelenségének, de mintegy belemerevedett ellenzékiiségébe, s némi kispolgári cinizmus, naturalista kisszerűség lett úrrá írásain.

Károsan befolyásolta az ellenforradalmi elnyomás azoknak a fiatal, többnyire a munkásosztályból származó íróknak a fejlődését is, akik a harmincas években léptek fel, s a munkásosztály írói kívántak lenni. Nagy erkölcsi bátorsággal és vádló színekkel mutatták fel ugyan a munkásosztály kisémmizettségét, elnyomottságát. Merészen tiltakoztak az ellenforradalmi rendszer brutális népelnyomó politikája ellen. Egyikük, a fiatal *Benjámín László*, a háború első éveiben írt „*Kikiáltom dicsekedve*“ című versében bátran vágta szemébe a Horthy-fasizmus urainak: „*Én kikiáltom dicsekedve, az ellenséghez tartozom*“. De minden előremutató pozitív vonásuk mellett ezek a fiatal proletárirók is leszűkültek ideológiaiilag és művészileg egyaránt az ellenforradalom szorítójában. Önmagába zártan ábrázolták a munkásosztályt. Nem látták annak jövőtformáló és a nemzet vezetésére való elhivatottságát. Műveikbe nagyszámban vegyültek be naturalista, formalista elemek.

Az ellenforradalmi Magyarországon csak a fiatalon meghalt *József Attila* (1905—1937) tudott felemelkedni a proletárköltészet igazi magaslataira. Ő volt ekkor a munkásosztály egyetlen reprezentatív művészi

szószólója, az egyetlen valóban proletárköltő. Legnagyobb verseiben ott izzik a munkásosztály végső győzelmének megingathatatlan hite. Az elnyomás sötét éveiben is látja és idézi azt a Magyarországot, „*hol a munkásság majd a sötét gyárra szegzi az ember ótágú csillagát*“. A fasizmussal szemben hirdeti a demokratikus nemzeti összefogás programját. De itt-ott József Attila költészetében is törést okozott az ellenforradalmi elnyomás. Olykor a kiúttalanság, a reménytelenség érzése lett úrrá versein. Ezt — amint erre Horváth Márton rámutatott — részint az magyarázza, hogy önhibáján kívül ugyan, de élete egy szakaszán elszakadt a Párttól, s főképp pedig az, hogy politikai és művészi programjában nem támaszkodott a Szovjetunióra. József Attila mindvégig a proletariátus és a proletárforradalom zseniális költője volt. Költészetén minduntalan átsugárzik munkásosztályunk hatalmas, történelem-formálásra hivatott ereje, nehéz harcokban edzett keménysége. Mégis a József Attila életműve sem olyan, amely a maga egészében, töréseivel együtt, s főképp pedig egymagában, a magyar proletáriradalom bázisa lehetett volna. Amint Horváth Márton megállapította: József Attilát sem lehet úgy, abban az értelemben, ahogy az orosz irodalomban Gorkijt, a magyar proletáriradalom őskének tekinteni.

A proletáriradalomnak ezzel a viszonylagos gyengeségével függ össze részint, hogy sokszor téves és hamis vágányra siklott az ellenforradalom éveinek egy másik jelentős irodalmi törekvése, az elnyomott parasztság hangját megszólaltató, úgynevezett népies írók mozgalma is. Ezeknek az íróknak a legjobbjai Veres Péter, Szabó Pál, Darvas József, Illyés Gyula a harmincas években főképp szociográfiai-leíró műveikben, amelyekben vádló színekkel rajzolták meg a szegény-parasztság nyomorát, nehéz sorsát, s nagy kegyetlenséggel bíralták a népelnyomó Horthy-rendszert, jelentőset alkottak. Olyan komoly értéket képviselő művek vannak ezek között az írások között, mint például *Illyés Gyula* „*Puszták népe*“ című műve a dunántúli nagybirtokokon élő zsellérek életéről, *Veres Péter*nek a tiszántúli szegényparasztság sorsának szörnyű kietlenségét megjelenítő „*Gyepsor*“ című novelláskötete, vagy *Darvas József*nek „*Egy parasztcsalád élete*“ című könyve. De a népies írók főképp azért, mivel politikai és írói törekvéseikben nem állt mellettük egy segítő, támogató, fejlett proletáriradalom, sokszor tévútra siklottak: a Nyugat liberális-burzsoá íróinak uszályába sodródtak, s egyesek közülük nem tudtak védekezni a fasizmus ideológiai fertőzése ellen sem.

Igy állt elő, elsősorban a Horthy-rendszer elnyomó politikája következtében az a helyzet, hogy a felszabadulás előtti irodalmi életünkre részint az uralkodó osztályt kiszolgáló bértollnokokból álló hivatalos irodalomnak, részint pedig az állandó ellenzéki kispolgári-burzsoá irodalomnak uralma volt a jellemző. S habár ezeknek az írói törekvéseknek sem hagyományainkhoz, sem pedig dolgozó népünk életéhez nem volt közük, s ezért nem is verhetek mélyebb gyökeret, átmenetileg mégis az ő mesterségesen fenntartott „népszerűségük“ nyomta rá bélyegét irodalmi életünkre. A proletáriróói törekvések s jobbra ennek következtében az egyéb demokratikus írói megmozdulások is, vagy teljes egészükben elszigetelődtek, vagy feleúton megrekedtek, s bizonyos fokig eltorzultak a rendszer nyomása alatt. Pártunk irodalompolitikája szá-

mára, közvetlenül a felszabadulás után, igen nagy mértékben hiányzott az az alap, amelyre a valóban demokratikus és a szocialista realizmus felé fejlődő irodalomért vívott harcában szilárdan támaszkodhatott volna.

3.

A magyar irodalom több mint négyéves elmaradottságának másik oka — mint Horváth Márton kimutatta — a magyar társadalmi átalakulás sajátos jellegében rejlett. A felszabadító Vörös Hadsereg megsemmisítette a náci-fasiszta uralmat, szétzúzta a nagybirtok és a nagytőke évszázados hatalmi rendszerét, s megnyitotta a magyar dolgozó nép előtt a fejlődés útját. De a felszín, az ideológiai rétegek eleinte csaknem érintetlenek maradtak, sőt forradalmi átalakulásunk kezdeti szakaszában átmenetileg felélénkült a burzsoá-kispolgári irodalmi mocsár. A burzsoá-írók legkülönfélébb csoportjai követelték maguknak egykori „ellenzékiségük” jogcímén az irodalmi vezető szerepét. Szemérmetlenül utasítottak vissza minden demokratikus részről jövő kritikát, amely önbírálatra szólította fel őket. „*Vagyunk néhányan, akiknek sem okunk, sem kedvünk mást folytatni, mint amit elkezdtünk*” — írta egyikük 1946-ban a Magyarok című folyóirat hasábjain.

Lényegében egységesen burzsoá-jellegű volt ez az irodalom, ha egyes csoportjait némi árnyalati különbségek el is választották egymástól, s ha különféle folyóiratok köré tömörültek is. A *Magyarok* című folyóirat a harmincas évek elefántcsonttoronyba zárkózó Nyugatjának az örökségét folytatta. A *Válasz* körül az ellenforradalmi évek népies írói táborának liberális-burzsoá, sőt fasiszta befolyás alá került jobbszárnya tömörült. A *Kortárs* és az *Alkotás* a szociáldemokrata párt jobbszárnyán csoportosuló álforradalmi, formabontó, szürrealizmussal kísérletező kispolgári-burzsoá írókat szervezte meg. Az *Újhold* hasábjain a Babits-epigon fiatalok szervezkedtek, a „művészi szabadság” nevében.

Kezdetben a fasiszta ideológiai befolyás leküzdése, s az ellenforradalmi „hivatalos irodalom” hatásának megsemmisítése terén volt ugyan némi pozitív szerepük is ezeknek a kispolgári-burzsoá írói csoportoknak. De amikor a munkásosztály, a Párt vezetésével mind határozottabban tört a szocializmus felé, mikor az imperializmus mind agresszivebbé váló beavatkozási kísérletei az ország belső politikai életébe sorra kudarcot vallottak, mindjobban a csüggedés dekadens hangulata, a kiúttalan pesszimizmus lett úrrá rajtuk. A különféle kispolgári-burzsoá irodalmi csoportok ettől kezdve mindinkább az imperialista kultúr-befolyás főcsatornáivá váltak. Fennen propagálták az öncélú, formalista művészet elvét. „*Üres vagyok, nincs semmi bennem*” — hirdette egyikük versében. „*Nem akarok mást, mint az ebek*” — verselt egy másikuk. A miszticizmus, a pornográfia mocsarába igyekeztek rántani irodalmunkat. Műveikben hangot kapott az imperializmusnak szállást csináló sovíniszta uszítás, s a nyegle kozmopolitizmus. Hol nyíltan, hol álcázottan helyezkedtek szembe a munkásosztály államának céljaival, minden erővel igyekeztek megakadályozni, hogy irodalmunk meginduljon a szocialista realizmus felé vezető úton. Az imperialista dekadencia „kultúrtermékeit” magasztalták. Sartre-ról, Camus-ról, Gide-ről, Mal-

raux-ról, Faulkner-ről, Huxley-ről stb. zengtek hasábos cikkeket. S ugyanakkor igyekeztek megakadályozni az élenjáró szovjet irodalom előretörését, térhódítását, kritikáikban több ízben aljasul megrágalmazták a szovjet irodalmat. Ezek a kispolgári-burzsoá irodalmi csoportok mindjobban, mint a népi demokráciával szemben ellenséges, az imperializmus céljait szolgáló irodalmi törekvések lepleződtek le.

A Párt közvetlen a felszabadulás után látta átmeneti gyengeségét az irodalom területén. S így a kezdeti időkből a gazdasági és politikai élet harcainak eredményes megvívására összpontosította erejét. Irodalmi síkon eleinte elsősorban csak arra törekedett, hogy felhasználva a különféle burzsoá irodalmi csoportok közötti ellentéteket, megakadályozza egy egységes, kommunistaellenes irodalmi front létrejöttét, másrészt pedig, hogy kedvező körülményeket teremtsen a későbbi ellentámadásra, a burzsoázia irodalmi frontja ellen.

Főleg Révai József és Horváth Márton írásaiban irodalmi életünket komolyan befolyásoló tényezőként megjelent a marxista-leninista irodalmi kritika, amely egyrészt a következetes elvi bírálat segítségével az ellenséges irodalmi áramlatok igazi arcának leleplezésére tört és igyekezett leválasztani az imperializmus irodalmi ügynökeivé züllött írói törekvésektől a jobbérzésű, becsületesebb írókat, másrészt pedig az imperialista kultúrbefolyás ellensúlyozására, a haladó irodalmi erők tudatosítására ébrentartotta irodalmunk nagy haladó hagyományait, elsősorban Petőfi Sándornak, Ady Endrének és József Attilának az irodalmi örökségét.

Révai Józsefnek részben még az emigráció éveiben írt tanulmányai, főleg a Petőfi Sándorról és az Ady Endréről szóló kritikai írásai, nemcsak a magyar haladó mult legnagyobb alakjainak helyes megértését, életművük lényegének, forradalmi demokratizmusuknak a meglátását segítették elő, hanem multunk leginkább jövő felé mutató hagyományainak feltárásával irányt mutattak az új magyar irodalmi fejlődésnek is: megmutatták a nemzeti kultúra továbbfejlesztésének az útját. Marxizmus és népiesség című kritikai írásában, a népies írók ideológiai eltévelyedését bírálva, megmutatta Révai a jószándékú paraszti írók számára az előrevezető utat, a munkásosztállyal való szoros szövetség útját. Horváth Márton kritikai írásai, amelyek nagyrészt a Szabad Népben jelentek meg, részben azzal, hogy elvi következetességgel bírálták az imperialista dekadencia különféle megnyilvánulásait, s hogy rámutattak egyes jelentős írók ingadozásainak komoly művészi és politikai veszélyeire, részben pedig azzal, hogy a nagy magyar proletárárköltőnek, József Attilának az alakját idézték, s támogatóan melléálltak az újhangú, fiatal írók sokszor még botladozó kísérletei mellé, jelentős mértékben elősegítették a haladó írói törekvéseknek, főképp pedig a magyar proletárirodalomnak a megerősödését.

1947. decemberében megindult a Párt közvetlen irányítása alatt álló „Csillag” című folyóirat, amely egyrészt sok fiatal, a népi demokratikus államtól és a Párttól nevelt új írói tehetséget hozott felszínre, másrészt pedig igyekezett közös táborba gyűjteni és részben nevelni is a népi demokratikus államrendhez barátian viszonyuló írókat. Elsősorban a Párt könyvkiadója, a Szikra, nagyszámban fordíttatott le és adott ki szovjet irodalmi műveket. Mindezek a tényezők némileg csökkentették ugyan az imperialista kultúrbefolyás erejét, valamennyire

visszaszorították az ellenséges irodalmi áramlatokat. De inkább csak az alapokat rakták le, csupán a kedvező előfeltételeket teremtették meg, egy később megvívandó és a fordulatot kiküzdő harchoz, magát a fordulatot még nem tudták elérni. Ebben, az objektív nehézségeken kívül: azonkívül, hogy a politikai hatalom kérdése a proletariátus és a burzsoázia között ekkor még nem dőlt el, hanem harc kérdése volt — szubjektív okok is közrejátszottak. Jelentős mértékben akadályozta a fejlődést, hátráltatta a kibontakozást az irodalom területén uralkodó nagyfokú elvi-ideológiai tisztázatlanság.

4.

Rákosi elvtárs 1948 novemberében felhívta a Párt figyelmét a magyar népi demokrácia kulturális irodalmi elmaradottságára és ennek veszélyeire. Rákosi elvtárs figyelmeztetése a kritikai-ideológiai tevékenység fokozódására vezetett az irodalom területén: a haladó irodalmi erőknek egy mind nagyobb arányokban kibontakozó ellentámadása indult meg az imperialista kultúrbefolyás és az ellenséges irodalmi áramlatok ellen. Ugyanakkor, s ezzel szoros összefüggésben, élesen ráterelődött a figyelem azokra a párton belül érvényesülő káros és helytelen irodalmi nézetekre, elsősorban azokra a jobboldali áramlatokra, amelyek jelentős mértékben megnehezítették az ellenséges irodalmi front felszámolását és akadályozták a magyar irodalmi közvéleménynek a szocialista realizmus felé való fordulását.

Az az irodalmi vita, amely 1949—50. folyamán zajlott le, felszínre hozta Lukács Györgynek és iskolájának súlyos ideológiai hibáit. Lukács Györgynek komoly, maradandó érdemei is voltak a fasizmus ideológiája elleni harc, az imperialista dekadencia mérgező kultúrája ellen vívott küzdelem terén. Irányította a *Fórum* című folyóirat szerkesztését. 1946—47-ben a Csillag megindulásáig a Fórum volt az egyetlen irodalmi lap, amely programjában demokratikus elveket vallott, s amely főleg Lukács György kritikai munkásságán keresztül, szembe fordult az imperializmus székértelmezésévé szegődő kispolgári-burzsoá irodalomnak mindjobban megnyilvánuló züllésével. Lukács az imperialista álkultúra mérgező termékeivel szembeállította a világirodalom nagy realistáinak és a magyar irodalom klasszikusainak haladó művészi mondanivalóit. Számos irodalomtörténeti, esztétikai meglátása elősegítette az egyes problematikus kérdések megoldását, tisztázódását. Mint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke, komoly irányító munkát végzett irodalmi hagyományaink kritikai értékelése és ébrentartása terén. De Lukács harca az imperialista dekadencia és annak magyar letéteményesei ellen, komoly elvi ideológiai hibái miatt, nem volt és nem is lehetett következetes. Hibáinak veszélyességét, káros hatását még jobban felerősítette, hogy ezek a tévedések a Párton belül, a Párt egyik tekintélyes ideológusának munkásságában jelentkeztek.

Lukács György a népi demokráciát a burzsoá demokrácia egy sajátos „plebejus“ színezetű válfajának tekintette; szem elől tévesztette a szocializmus perspektíváját. „*A népi demokrácia elve, főleg nálunk, de sok más országban is — érvényesülése legelején tart és ha megvalósítja is céljait, nem szándéka a tökéletes termelési rendet megszüntetni*“ — írta 1947 áprilisában. A magyar népi demokrácia irodalma számára

sem a szocialista realizmust, hanem a „nagy realizmusnak“ nevezett polgári kritikai realizmust jelölte meg a fejlődés perspektívájával: „Az új demokrácia adekvát irodalma a realizmus — írta —, persze abban a széles és mély értelemben, amely szerint Shakespeare és Goethe, Balzac és Stendhal, Dickens és Tolsztoj az igazi realisták.“ Az önmagában véve helyes volt, hogy Lukács a polgári kultúra nagy képviselőit szembeállította az imperializmus kulturális rothadásával, de mivel nem mutatta meg ennek a nagy realista vonalnak természetes folyatódását, továbbfejlesztőit, a nagy szovjet írókat, s nem mutatta meg a fejlődés konkrét, szocialista perspektíváját, a realizmus követelménye nála elvont, tartalmatlan követelmény maradhatott csupán. S ez nem volt véletlen. Mint az „egyenlőtlen fejlődésről“ szóló elmélete mutatja, Lukács nem ismerte fel a szovjet irodalom élenjáró szerepét. Nem ismerte fel a szovjet irodalomnak — Horváth Márton találó kifejezésével — a társadalmi értelemben vett „felnőtt ember irodalmának“ magasabbrendűségét, minden előző, az embert és a társadalmat egy alacsonyabb fejlődési fokon tükröző irodalommal szemben. Ez magyarázza, hogy bár Lukács éveket töltött a Szovjetunióban, széleskörű és nagykiterjedésű kritikai munkásságában sohasem foglalkozott a szovjet irodalommal, s nem tárta oda a fejlődő, útkereső magyar irodalom számára a szovjet irodalom nagy példáját.

A fejlődés perspektívájának téves megmutatásán és ezzel szoros összefüggésben a szovjet irodalom jelentőségének lebecsülésén kívül azt jelölte meg a vita Lukács ideológiai, kritikai munkásságának harmadik központi hibájaként, hogy kritikai tevékenységében nem érvényesítette az irodalmi pártszerűség zseniális lenini elvét, sőt egyes elméleteivel, mint pl. hirhadt „partizán elméletével“ vagy a Balzac-féle írói magatartás jelszószerű propagandájával, az irodalmi alkotás realizmusa és a politikai-társadalmi világnézet közötti kettősség állandó fejtegetésével, a lenini irodalmi pártszerűség elvével ellentétes irodalmi tendenciákat erősített.

Lukács György a vita során felismerte ideológiai, irodalomelméleti munkásságának hibáit. A Társadalmi Szemle 1950 augusztusi számában megjelent „Következtetések az irodalmi vitából“ c. cikkében írja: „A most lezajlott irodalmi vita nagy vívmánya mindenki számára — elsősorban az én számomra —, hogy ezek az akadályok elhárultak irodalmunk és irodalomelméletünk fejlődésének útjából. Magától értetődik, hogy az útnak a Párt által történt megnyitása az én irodalmi tevékenységem számára is új perspektívákat nyit meg. A marxista esztétika alapvető kérdéseinek elméleti tisztázása, rendszerezése, konkrétizálása mai kultúránk fontos, aktuális kérdése. Boldog leszek, ha ebben a munkában — hajlamaimnak és képességeimnek megfelelően — kivehetem a magam részét“.

A Lukács-vita során, részben merev visszahatásként Lukács ideológiai hibáira, részben pedig a kérdés megoldatlansága, félig kivittatottsága következtében, káros baloldali elhajló tendenciák is jelentkeztek irodalmunkban, főleg a kritika területén. A „baloldali“ túlzók egyik legnagyobb hibája az volt, hogy lebecsülték a nemkommunista írók nevelésének, a jószándékú szövetségesek és „útítársak“ segítő támoga-

tásának a jelentőségét. A kommunista írók és kritikusok egyrésze hajlott arra, hogy klikkszerűen elkülönüljön az írók, az irodalmi élet egészétől, s az irodalom helyes, pártszerű irányítását bürokratikus adminisztratív módszerekkel, a meggyőzést, az ideológiai nevelést fölnyereskedő, nyegle ledorongolással és parancsolgatással helyettesítse. A másik komoly veszély, amelyben ez a baloldali elhajlás jelentkezett, a haladó magyar irodalmi múlt lebecsülése, elhanyagolása volt. A kritikusok némelyike részint nem ismerte fel, milyen jelentős szerepe van a haladó magyar irodalmi hagyományoknak az új magyar irodalom kialakításában, művészi és eszmei színvonalának emelésében, részint pedig hajlott arra, hogy a nagy forradalmi demokrata költők művein kívül félvállról vegye egész irodalmi múltunkat, vulgerszociológiai szempontokat alkalmazzon az irodalmi jelenségek vizsgálatánál, s figyelmen kívül hagyja irodalmunk népi jellegét. A vita tisztázta, hogy ezek a baloldali hangulatok, tendenciák komoly veszélyt jelentenek, mivel megnehezítik, hátráltatják az ellenséges irodalmi áramlatok megsemmisítéséért és az új magyar irodalom kialakításáért vívott harcot.

5.

Az irodalomkritika területén érvényesülő különféle káros nézeteket, elsősorban pedig Lukács György ideológiai hibáit felszínre hozó és élesen elítélő vita, amely során Horváth Márton elvtársnak a Párt Politikai Akadémiáján mondott beszéde, főképp pedig Révai József elvtársnak a Társadalmi Szemlében megjelent cikke volt a két legjelentősebb s a kérdéseket leginkább tisztázó megnyilatkozás, nagyon kedvező helyzetet teremtett irodalmunk helyesirányú fejlődése számára. A vita során túlnyomó részben tisztázódtak irodalmunk legfontosabb alapvető elvi kérdései. Tisztázódott az irodalmi fejlődés perspektívájának a kérdése: a szocialista realizmus felé való fejlődés, mint konkrét gyakorlati, közvetlen megoldásra váró probléma merült fel. Tisztázódott az új magyar irodalomnak a szovjet irodalomhoz és a klasszikus irodalmi örökséghez való helyes viszonya: nyilvánvalóvá vált, hogy a szocialista realizmus felé haladni kívánó irodalmunknak a népköltészetre, a kritikailag feldolgozott és elsajátított klasszikus irodalmi örökségre, főképp pedig a szovjet irodalom hatalmas eredményeire, gazdag tapasztalataira kell elsősorban támaszkodni. Végül pedig helyes megvilágításba került a pártszerűségnek, az irodalom pártszerű irányításának a kérdése. A pártszerűség követelménye, aminek népi-demokratikus irodalmunk legfontosabb elvi alapjának kell lennie, mint általános, de nem mereven és elvontan, hanem rugalmasan és konkrétan alkalmazandó követelmény merült fel a magyar népi demokrácia írói felé, a Párthoz tartozó írók, a szövetséges, s az újtárs-írók felé egyaránt.

A vita következményeképp, azzal szoros összefüggésben, fokozódott az ellenséges irodalmi áramlatok elleni elvi ideológiai harc és az ellenséges irodalmi törekvéseket részben sikerült elszigetelni, sőt jelentős részben felszámolni. Az ellenséges irodalmi csoportok folyóiratai csaknem mind megszűntek, befolyásuk mind az irodalmi életben, mind pedig az olvasó közönségben erősen csökkent. Ugyanakkor jelentős mértékben kiszélesedett, megerősödött s tudatosodott a szocialista realizmus felé haladni kívánó írói tábor. Irodalmunkban kibontakoztak

a fordulat körvonalai. Ezt az örvendetes változást híven tükrözi mind az Írószövetség egyre jobban megélénkülő élete, mind pedig az újonnan megjelent művek eszmei és művészi színvonala.

Ebben a fordulatban az elvi ideológiai tisztázódáson kívül azonban még más tényezők is döntő mód közrejátszottak. Népi demokráciánk gazdasági és politikai eredményeinek következményeképp 1949. folyamán mind nagyobb arányokban bontakozott ki a kulturális forradalom. A munkásosztálytól vezetett dolgozó nép mindinkább útban van a felé, hogy a gazdasági és állami hatalom után birtokába vegye a kultúrát is. Míg 1938-ban 7 800 000, 1939-ben 6 500 000, addig 1949-ben 46 700 000 példányszámban adtak ki könyveket. Míg az ellenforradalom éveiben egy tízezres példányszámú regény már komoly irodalmi sikert értett, a népi demokratikus Magyarországon 10 000 az átlagos kiadási példányszám, s szépszámban akadnak szépirodalmi művek, amelyek a százezres példányt is elérik. Míg az ellenforradalmi években egy komoly irodalmi folyóirat alig érte el az ezres példányszámot, addig a magyar népi demokrácia legszívonalasabb folyóiratának, a Csillagnak a példányszáma megközelíti a húszezret. Új olvasóközönség jelentkezett, új igényekkel. A Szabad Nép, az irodalmi folyóiratok közül pedig a Csillag nagyszámban közölt munkásleveleket, amelyekben maguk a dolgozók bírálták meg építő módon az írók egyes műveit és hangot adtak kulturális irodalmi igényeiknek. Az új olvasóközönségnek ez az erőteljes jelentkezése, s kívánságainak fokozott hangsúlyoztatása, nagymértékben hozzájárult az irodalmi fordulat meggyorsításához.

A fordulat kezdeteinek jelentkezésében azonban a szovjet irodalom hatalmas eredményeinek és magyarországi sikereinek volt a legdöntőbb és a legjelentősebb szerepe. A Horthy-fasizmus Magyarországnál úgyszólván teljesen hozzáférhetetlenek voltak a szovjet irodalom művei. A népelnyomó rendszer mindent elkövetett, hogy megakadályozza ezeknek a nagy alkotásoknak terjesztését és fordítását. A felszabadulást követő években főképp a Párt kiadója, a Szikra, szépszámban adott ki ugyan szovjet műveket, de a kulturális területen akkor még nagy szerepet játszó reakció minden erejével igyekezett megakadályozni ezeknek a műveknek a terjedését és népszerűsítését. A fordulatot az 1949-es esztendő hozta meg. 1945. és 1948. között mindössze 549 ezer példányszámban jelent meg szovjet szépirodalom. 1949-ben háromszorosra ugrott ez a példányszám: 1 649 000 példány szovjet szépirodalmi mű látott napvilágot. A szovjet szépirodalomnak ez a diadalmas előretörése, népszerűvé válása nemcsak olvasóközönségünk ízlését alakította át és fejlesztette jelentős mértékben, hanem megváltoztatta íróinknak a szovjet irodalomhoz való viszonyát is. Íróink túlnyomó része felismerte a szovjet irodalom jelentőségét, eszmei gazdagságát. Mind behatóbban mélyedtek el a szovjet szépirodalom tanulmányozásába, az egyes kimagasló alkotások mélyreható elemzésébe. Igyekeztek megismerni a szovjet irodalom fejlődésével, s törekedtek arra, hogy a szovjet irodalom gazdag tapasztalatait alkalmazzák a magyar viszonyok között. A szovjet irodalomnak irodalmunk fejlődését támogató hatása nemcsak közvetve, műveken keresztül, hanem közvetlen baráti segítség formájában is érvényesült. A Magyarországon járt szovjet íróknak, Scsipacsovnak és Tyihonovnak baráti

beszélgetése a magyar írókkal, Fagyjevnek a Szovjet Írószövetségben tartott beszéde, amelyben a magyar irodalmi fejlődés egyik lényeges kérdésével, a Lukács-kérdéssel is foglalkozott, mind jelentős mértékben elősegítette a tisztázódást, a kibontakozást a magyar népi demokrácia irodalmi frontján.

6.

Az irodalom alapvető elvi ideológiai kérdéseinek a Párt segítségével történő nagyfokú tisztázása, a kiteljesedő kultúrforradalom kapcsán új olvasóközönség jelentkezése, főképp pedig a szovjet irodalom példamutató szerepének fokozott érvényesülése — elsősorban ezek voltak azok az egymást feltételező, egymással szoros összefüggésben, kölcsönhatásban levő tényezők, amelyek közrejátszottak abban, hogy irodalmi síkon a fordulat mind szembeötlőbben kibontakozóban van.

Irodalmi közéletünk a maga egészében mindjobban a népi demokrácia, a szocialista építés munkája felé fordul, s mindinkább érvényesül benne az irodalmi pártszerűség elve. A sokáig háttérbe szorított régi proletárirók, köztük elsősorban Illés Béla, az olvasóközönség után végre az irodalmi közvéleményben is elfoglalták az őket megillető vezetőhelyet. Az egykori, a kispolgári ellenzékiiségnél bizonyos fokig megrekedő, de a proletariátussal rokonszenvező írók is útban vannak a felé, hogy mind gyökeresebben felszámolják régi korlátaikat, kiküszöböljék műveikből a burzsoá befolyást: Déry Tibor írói fejlődése egyik meggyőző példája ennek. Paraszti íróink legjobbjai fokozatosan leküzdik hajdani korlátaikat és igyekeznek műveikben érvényesíteni a szocialista realizmus ábrázolási szempontjait. Veres Péter és Szabó Pál műveiben már kialakulóban van az az újfajta paraszti irodalom, amely nem paraszti többé a szó régi értelmében, hanem a szocialista realizmus felé haladó magyar irodalomnak egyik sajátos színe. De komoly fejlődést észlelhetünk a nemrég még az ellenséges irodalmi irányzatokat támogató kispolgári-burzsoá értelmiségi írók egyikénél-másikánál is. Becsületesen megvan bennük a szándék, hogy szembeforduljanak saját multjukkal és beleilleszkedjenek a népi demokrácia írói táborába. Legfigyelemreméltóbb jelenség azonban azoknak a fiatal íróknak komoly, művészi és eszmei fejlődése, írói megizmosodása, akiket már a népi demokrácia, a munkásosztály állama nevelt írókká.

Ezek a fiatal írók többnyire 1947 táján tűntek fel újhangú írásaikkal, amelyekben sok volt ugyan még a gyakorlatlanság, a kísérletezés, de amelyekben — ha egyelőre olykor kezdetlegesen is — a felszabadult magyar dolgozó nép öröme, jövőt teremtő hite szólalt meg. Ezeknek az íróknak a jelentkezése szorosan összefüggött a munkásosztály nagy győzelmeivel a politikai és a gazdasági harcban. De az irodalmi front elmaradottsága miatt művészileg úgyszólván teljesen magukra voltak hagyva, szinte minden segítség, támogatás nélkül bontakoztak ki. Ez károsan befolyásolta és részben hátráltatta fejlődésüket. A kezdődő irodalmi fordulat fordulatot jelentett az ő fejlődésükben is. Némelyikük, mint például Kuczka Péter, Kónya Lajos, Juhász Ferenc színvonalas és komoly eszmei tartalmú műveikkel irodalmunk első vonalába küzdötték fel magukat.

Haladó irodalmunk ma már — elsősorban Révai József jelentős cikkének útmutatásai nyomán — tudatában van azoknak a legfontosabb közvetlen feladatoknak, amelyeknek elvégzése az ellenséges irodalmi erők végleges legyőzéséhez és az elért eredmények megszilárdításához, továbbfejlesztéséhez elsősorban szükséges. Egyik legfontosabb közvetlen feladat, hogy a szocialista realizmus felé haladó, de még nem egészen egységes irodalmunkon belül biztosítsuk a proletáriradalom hegemóniáját. Irodalmi szövetségeseink és útítársaink gyorsabb ütemű fejlődését, az egységes szocialista-realista magyar irodalom minél hamarabbi kialakulását csak úgy lehet elősegíteni, ha megerősítjük a munkásosztály vezetőszerepét irodalmi téren is. Ez annál is inkább fontos, mert irodalmunkban a paraszti irodalomnak komoly, nagy hagyományai vannak, viszont a proletáriradalom úgyszólván alig rendelkezik hagyományokkal. Nagyon hiányoznak azok a művek, amelyek a munkásosztályról szólnak és az ábrázolásban maradéktalanul érvényesítik a proletár osztályszempontot. Ezért a régi írók nevelése, támogatása mellett fokozott súlyt kell vetni az új, elsősorban a munkásosztályból származó, s a munkásosztály államától nevelt fiatal írói tehetségek felszínrehozására, nevelésére és támogatására. Erre a célra alakult meg az Írószövetség Nevelési Bizottsága, s a mellette működő lektorátus, amely a legkülönbözőbb helyről befutó kéziratokat gyűjti össze, bírálja meg, foglalkozik a feltörő új tehetségekkel. De ezt a célt szolgálják a különféle pályázatok is, köztük elsősorban a Szakszervezeti Tanács „József Attila pályázata” s a főképp fiatal, induló, tehetséges írók támogatására hivatott „József Attila irodalmi díj”.

Másik fontos közvetlen feladat, hogy népi demokratikus irodalmunk versenyben győzze le végképp és szorítsa ki teljesen az ellenséges, vagy a munkásosztály számára idegen irodalmi alkotásokat. Ehhez elkerülhetetlen az irodalmi művek eszmei művészi színvonalának fokozott emelése. A művek minősége terén még akadnak komoly hiányosságok. Fiatal íróink még nem sajátították el maradéktalanul a művészi kifejező technikát. Nem vették még hirtokukba a stílusnak, a nyelvnek, a formának és a különböző kifejező eszközöknek azt a hatalmas fegyvertárát, amelyet a klasszikus magyar irodalom felhalmozott. A mesterségbeli tudás, a kifejezés művészetének emelése miatt is elkerülhetetlenül szükséges, hogy íróink érdeklődése fokozott mértékben irodalmi multunk nagy alkotásai felé forduljon.

A művészi színvonal másik szembeötlő hiányossága, amely szintén a fiatalok írásaiban lelhető fel elsősorban: az ábrázolásban jelentkező sematizmus, az életszerűségnek bizonyos fokú hiánya. Ez a sematizmus, felszínesség túlnyomórészt annak a következménye, hogy íróink nem igyekeztek teljes gazdagságában, sokrétűségében megismerni a mai magyar valóságot. Nem tanulmányozták elég mélyrehatóan az országban végbemenő hatalmas változásokat, nem váltak „országjárókká”, mint amilyenek régi nagy íróink voltak. Nem törekedtek arra, hogy minél teljesebben megismerjék népünk hatalmas építőmunkáját, az emberek életkörülményeinek, érzés- és gondolatvilágának az alakulását.

A legfontosabb feladat azonban az írók ideológiai-politikai képzettségének a fokozása. Haladó íróink között is fellelhető az „ösztönöség elmélete”, amely a valóság mélyreható művészi ábrázolásához nem

érzi szükségesnek a társadalmi fejlődés törvényeinek az ismeretét és nem törekedik arra, hogy az ideológiai-politikai tudás növelésével emelje műveinek színvonalát. Sokan az írók közül félvállról veszik ezt a kérdést és egyes kritikusok vesszőparipájának tekintik csupán.

Az Írószövetség komoly munkát végez, hogy biztosítsa a művek eszmei művészi színvonalának emelését. Most indulnak meg az Írószövetség szemináriumai, amelyeknek a politikai tudatosság fokozása, az ideológiai képzettség bővítése a feladatuk. Megszervezi a szövetség az írók üzemlátogatásait, országjárását, hogy ezzel is lehetővé tegye számukra az élet beható megismerését és hű ábrázolását. Egymásután alakulnak meg az Írószövetség különféle szakosztályai (prózai, költői, drámai, műfordítói, ifjúság-irodalmi és kritikus szakosztály). A szakosztályokban részint a magyar klasszikus irodalom és a szovjet irodalom egyes nagy alkotásait beszélnek meg az írók, részint pedig saját írásaik alapján megvitatják művészeti-ábrázolási problémáikat, építő kritikával elősegítik egymás fejlődését. A kritika is mindjobban érzi a színvonal emelése terén ráháruló feladatokat és mindinkább törekszik az egyes írói alkotások beható eszmei és formai elemzésére.

A legfontosabb megoldásra váró közvetlen feladat: a Párt irányító szerepének maradéktalan biztosítása az irodalom területén. A Párt vezetése, irányító szerepének érvényesítése, amint Révai József cikkében rámutatott, semmiesetre sem jelenthet drótonrángatást, parancsolgatást, ledorongolást. „A Párt az irodalmat — írja Révai — *elsősorban eszméivel akarja irányítani, a nép, a munkásosztály, a Párt közvéleményétől nem független, hanem abba szervesen beletartozó és intézményeken nyugvó irodalmi közvélemény teremtésével*”. Ennek a helyes pártirányításnak legfőbb intézményes biztosítója a Magyar Írók Szövetsége és annak pártszervezete. Ezen a téren azonban, főképp azért, mivel az Írószövetség pártszervezete még nem működik, bőven akadnak javításra váró hiányosságok. Hasonlóképp sok szempontból rendezetlen még a folyóiratok kérdése is. Két legjelentősebb irodalmi folyóiratunk, a Csillag és a Fórum, elsősorban a szerkesztés kérdéseinek rendezetlensége miatt, nem tudja maradéktalanul teljesíteni feladatát az irodalom pártszerű irányításának terén. A hiányosságok azonban az irodalmi kritikában a legnagyobbak. Irodalmi kritikánk még nem áll az ideológiai képzettségnek, a politikai gyakorlatnak és a mesterségbeli tudásnak azon a magaslatán, hogy eredményesen tudná betölteni feladatát, mint az irodalom pártszerű irányításának egyik legfontosabb eszköze.

7.

Az új magyar „irodalmi forradalom“ ma még nem bontakozott ki a maga teljes egészében. De már az eddig elért eredmények is jelzik, hogy irodalmunk épp azért, mert a múlt nagy haladó hagyományait folytatja és fejleszti tovább, s a világ leghaladóbb, legfejlettebb irodalmát, a szovjet irodalmat tekinti követésre méltó példának, sohasem látott fellendülésnek néz elébe. Eredményeink számbavételénél szembe-tűnik a líra viszonylagos fejlettsége, előrehaladottsága a többi műfaj mellett. Népi demokratikus irodalmunknak ez a sajátsága szervesen összefügg irodalmi multunknak azzal a jellegzetességével, hogy nálunk

mindig a költészet volt a reprezentatív nemzeti műfaj. Költőink szólalattatták meg legátfogóbban a dolgozó nép vágyait, törekvéseit, a nemzeti élet nagy kérdéseit. A műfajoknak ezt az egyenlőtlen fejlődését még ma sem sikerült maradéktalanul leküzdeni, bár prózai és drámai irodalmunk egyes kimagasló eredményei már mutatják, hogy ez az aránytalanság az egyes műfajok között hamarost ki fog küszöbölni.

Lírikusaink közül Kuczka Péter költészete váltotta ki a legtöbb vitát, az hatott legtermékenyebben költészetünk fejlődésére. Az ő közvetlen hangú, egyszerű verselésű, többnyire dalformában írt költeményeiben ismert rá először a saját érzéseire és mondanivalójára: felszabadult országunk dolgozó népe. Kuczka munkások között, munkáskörnyezetben nőtt fel. Otthonosan mozog a dolgozó emberek mindennapi életében. Verseinek tárgya többnyire az életnek egy-egy önnagában talán jelentéktelennek tűnő mozzanata. Sokat ír feleségéről, kislányáról, otthonáról. Arról versel, hogy elkészítették az új termelési grafikont, hogy kislányával megnézi az épülő hidat, hogy fásítják utcájában a házsorokat, de ezeknek a kisszerűnek tetsző témáknak mindegyikén átsüt, hol több, hol kevesebb erővel mai életünknek, a dolgozók teremtette új világnak minden harccal meghódított szépsége, minden további hősi tettekre ösztönző nagyszerűsége. Kuczka művészte nem egyenletes. Olykor, mint például a „*Testamentum*“ című hosszabb önéletrajzi versében, helytelen egyénieskedésbe téved. Tematikájának kisszerűsége felidézi olykor a modorosság, az egyhangúság veszélyét, s verseinek közvetlen hangú, egyszerű dalszerkezetébe is sokszor vegyülnek be oda nem illő, lapos prózai elemek. De ezeknek a gyengeségeknek ellenére számos verse, mint pl. a Sztálin elvtárs születésnapjára írt „*Róla, aki a világnak kovácsa*“, a Dimitrov elvtárs emlékét idéző „*Az élet szép*“ és még sok más („*Beszélgetések*“, „*Nem adom senkinek*“, „*Kívánság*“ stb.) mai líránk legszebb, legkiemelkedőbb alkotásai közé tartozik.

Személyes élmény és közösségi élmény szerves és szoros összefonódása jellemzi elsősorban mai líránk egy másik kiemelkedő művészenek, Kónya Lajosnak a verseit is. Kónya bányászszülők gyermeke volt. A Horthy-fasizmus éveiben, ifjúsága idején, megismerte a szegénység, a megalázottság, a kisémmizettség minden kínzó érzését. Nem véletlen, hogy legszebb és legnagyobb verseinek a felszabadulás nagy élménye és a magyar népi demokrácia iránt érzett határtalan, odaadó szeretete a központi mondanivalója. („*Évgyűrűk*“, „*Katonák*“, „*Két iskola*“, „*Nem volt hiába*“) „*Aldott légy felszabadulás — ember-voltunkat adtad vissza*“ — írja egyik szép versében. Költészetének jellemző vonása a szeretet, a lelkesedés kiváltotta nemes, emelkedett, szenvedélyes pátosz, amelynek forrósága átjárja költeményeit, s főleg a versvégzésekben csap magasra. Bár ezt a pátoszt olykor nem sikerül tömören összefognia, néhol retorikussá, bőbeszédűvé is válik, mégis költőink közül ő az, akinek versei harcias, lelkesítő lendületük miatt talán a legnevelőbb hatásúak. Kónya verseléstechnikájának nagy érdeme, hogy igyekszik új szocialista tartalommal megtölteni a különféle népi és klasszikus nemzeti versformákat. Ő verselte meg először a népdal egyszerű, közvetlen hangján mai életünk egyes jelenségeit. Sokat tanult a legnagyobb magyar versművészek egyikétől, Arany Jánostól s Ady Endre sajátosan oldott, lebegő jambikus verselése is

újjáéledt nála. Verselése olykor még darabos ugyan, de költészetének gondolati és érzésszerű mélysége, eszmei gazdagsága ellensúlyozza ezt a darabosságot.

„*A Sántha család*“ című elbeszélő költeményével, amelyben egy hajdani szegényparaszt-család útját mondja el a boldog máig, emelkedett *Juhász Ferenc* költőink legjobbjai közé. Elbeszélő költeményét átfűti az a forró hazaszeretet, mely a multban embertelen sorsot élő dolgozók millióit eltölti ma hazájuk, a népi demokratikus Magyarország iránt. Kiváltképp szépek, művésziek tájleírásai, ezeknek színes jelzőin és képgazdagságán is átsugárzik az az odaadó szeretet, amellyel a magyar dolgozók nézik ma egyre szépülő országukat. Gyengéssége viszont költeményének, hogy tájmegelevenítő részletei olykor túlburjánognak s bizonyos fokú monotonitást visznek versébe. Juhász *A Sántha-családot* a magyar epikus verselés egyik legkedveltebb formájában, „magyar alexandrinusokban“, hangsúlyos verselésű tizenkettősökben írta. Nagy művészettel kezeli, éleszti újjá s telíti meg új tartalommal ezt az egyszerűségével, közvetlenségével, az olvasót megragadó és magával sodró népi formát.

Zelk Zoltán jónévű és elismert költő volt már a felszabadulás előtt is. Ekkor írt versei elsősorban a proletárnyomorról, a munkásosztály mindennapi életének kietlenségéről szóltak. Látszólag esendes, nem harcosnak tűnő költeményeinek mélyén tömény, lázító keserűség izzott. Ez a hangvétel jellemzi „*Gyermekbánat*“ című hosszabb költeményét, a legszebb magyar, ifjúsághoz szóló költemények egyikét is. A felszabadulás után hatalmas mértékben kiteljesedett Zelk Zoltán művészete. Felbogott verseiben az a szenvedélyes, jövőt ostromló s a munkásosztály történelemformáló hivatását hirdető pátosz, amely hiányzott addig költészetéből. Zelk a Párt harcainak tudatos és meggyőződéses költője. Mint maga is megírja egyik versében, elsősorban „alkalmi költő“ kíván lenni, de a szó legnemesebb értelmében: az „alkalmak“, amelyeket versebe sző, mind-mind történelmünknek, népünk életének, s az emberiség történetének nagy-nagy alkalmai. Ilyen egyszerű „alkalmi“ költemény például a Vörös Hadsereget ünneplő „*Vörös katonák*“ című verse vagy a Sztálin elvtárs 70. születésnapjára írt nagy verse, *A hűség és a hála éneke*, amely ódai szárnyalásával, eszmei és művészi gazdagságával új irodalmunk kiemelkedő alkotásai közé tartozik.

Szintén a felszabadulás előtt tünt fel, s ugyancsak az elnyomott proletariátus szenvedéseit, embertelen sorsát megéneklő, lázadó hangú versekkel kezdte pályáját *Bajnám László*. A felszabadulás számára szintén a távlat kitágulását, költészetének nagymérvű gazdagodását jelentette. Lassanként feloldódott mereven tiltakozó, a világot ellenségesnek látó, önmagába zárkozó ellenzékiisége, amely az ellenforradalmi idők nyomása alatt csontosodott csaknem a természetévé. Észrevette a munkásosztály határtalan erejét, jövőt, életet teremtő hivatását. Sokban még kispolgári jellegű „ellenzékiiségét“ felszámolva, vált igazán a munkásosztály vezette magyar dolgozó nép költőjévé. Legszebb verseit erről a benne végbemenő fordulatról, emberi kiteljesedésről, változásról írta s ezekben nemcsak személyes ügyét szólalattatta meg: a saját útján keresztül számos, a felszabadulás jelentőségét eleinte meg nem értő dolgozó érzését fejezte ki. („*Ti szüljétek meg*“,

„Tavaszi Magyarországon“, „Erdőben éltem“, „Itt álltak ők.“) Nem termékeny költő, de versei, ha nem is nagyszámban születnek, tökéletes művészi megformáltságukkal mai líránk legszebb alkotásai közé tartoznak. (Pl. „Lenin“, „Dobó István.“) Bár ez a hibátlan művésziesség, a képek, hasonlatok bonyolult rendszerének szinte mértani pontosságú végiggondoltsága, olykor mintha némi hidegséget takarna, mintha a maradéktalan belső spontaneitás hiányát leplezné. Verseinek egyrészen, a saját fejlődési útjáról valló versek kivételével, úgy érzik, mintha még nem oldódott volna fel egészen, mintha még nem járta volna át teljesen új életünknek, a dolgozó nép közösségének megtermékenyítő melege. Csak ritkán tud olyan közvetlen, mélyen átértett hangon megszólalni, mint pl. a válogatott versei gyűjteményének címadó „Örökké élni“ című szép versében.

A mai magyar költészet legjelentékenyebb alkotó művésze *Illyés Gyula* (1902), akinek fejlődésében több olyan mozzanat van azonban, ami problematikussá teszi alakját. *Illyés Gyula* a felszabadulás előtt, ha olykor ugyan tévedezett is, de lényegében mégis a dolgozó népnek és elsősorban osztályának, a szegényparasztságnak volt a költője. Nemcsak olyan, a magyar irodalom kimagasló alkotásai közé tartozó nagy versekkel, mint a „Három öreg“, „Hősökről beszéltek“, „Nem menekülhetsz“, állt ki bátran a Horthy-fasizmus idején az elnyomott dolgozó nép igaza mellett, hanem egyes, nagyszerű művészettel megírt prózai írásával is, mint pl. a nincstelen zsellérek életéről beszámoló „Puszták népe“, vagy nagy forradalmi költőnkéről, Petőfiről szóló könyve. A felszabadulás egy-egy szép, mélyen átértett költői hangot, mint pl. egyes, a földosztásról és az újjáépítésről szóló versei kiváltott ugyan belőle („Megy az eke“, „Cserepezők“), de a maga egészében nem tudta legyőzni költészetének régi ellentmondásait. Ingadozásai, belső bizonytalanságai következtében olykor-olykor elmarad a mától, szocializmust építő, dolgozó népiunktól. Írt ugyan olyan szép verset is, mint a nagyterjedelmű, 1949-ben megjelent „Két kéz“, amelyben apjának, az egyszerű munkásembernek kezéről és életéről beszélve, tértől és időtől elvonatkoztatottan ugyan, de kiáll a dolgozó emberek igazsága mellett. „Két férfi“ című filmregényében felelevenítette az 1848–49-es forradalom és szabadságharc két nagy hősi alakjának, Petőfinek, a forradalmi költőnek és Bemnek, a forradalmi hadvezérnek az emlékét. De a nyílt határozott állásfoglalásig még máig sem jutott el *Illyés*. Olykor, mint például az 1949-ben megszűnt „Válasz“ című folyóirat szerkesztésével, a dolgozó néppel szemben ellenséges irodalmi törekvések cégéréül is odaadta nevét. A kommunista kritika állandóan, határozottan és következetesen figyelmeztette *Illyést*, hogy folytonos ingadozása előbb-utóbb a dolgozó néptől való teljes elszakadásához vezet s művészetének elapadását, elszegényedését vonja maga után.

Természetesen ez a rövid áttekintés nem alkalmas arra, hogy teljes, kimerítő képet adjon a mai magyar költészet gazdagságáról. Nem foglalkoztunk itt költészetünknek olyan komoly értékeivel, mint például *Devecseri Gábor*, *Aczél Tamás*, *F. Nagy László*, *Darázs Endre*, *Somlyó György*, *Tóth Gyula*, stb. S nem térünk rá olyan kitűnő versfordítók, mint például *Képes Géza*, *Kardos László* vagy *Lányi Sarolta* munkásságának a jellemzésére.

Az összképet nézve, líránknak még vannak leküzdésre váró gyengeségei, „gyermekbetegségei“. Költészetünk olykor üresen, tartalmatlanul lelkesedővé válik, valóban harcos, élenjáró, keményé, szilárdá edző forradalmi költészetből olykor a harcok eredményeit csupán csak regisztráló, a harcosok nyomában kullogó „idilli“ költészetté szegényedik. Lírikusaink nem elég merészek a gazdagon kínálkozó költői témák megragadásában, nem elég merészek ahhoz, hogy a maga teljes gazdagságában jelenítsék meg dolgozó népünk érzés- és gondolatvilágát, hogy a maga bonyolultságában, sokrétűségében és mégis egységességében mutassák meg a dolgozók személyes és közösségi élményeit. Ha ez ellen a hiányosság ellen nem küzdenénk, ez előbb-utóbb költészetünk tematikai elszegényedését vonná maga után. S az ilyen kevésbé, kezdeményező erő nélküli költészet nem tudna eleget tenni annak a nagy feladatnak, hogy megszólaltassa és formálja dolgozó népünk gazdag, sokszínű érzés- és gondolatvilágát. De az összkép megrajzolásánál semmiesetre sem ez a hiányosság a döntő. A neveknek és a műveknek nagy száma, amely napról-napra bővül, mind újonnan feltűnő fiatalokkal, mind pedig a népi demokratikus építés munkájába beálló régi költők munkásságával, a magas művészi és eszmei színvonal, a szocialista tartalom és nemzeti forma mindjobban megvalósuló egysége, főképp pedig mai líránk legjellemzőbb vonása: a pártszerűségekre való törekvés, odaadás a dolgozó nép ügye iránt — mind azt mutatja, hogy költészetünk folytatni kívánja multunk legnagyobbjainak, elsősorban Petőfi Sándornak, Ady Endrének és József Attilának nagyszerű örökségét és diadalmasan megy előre azon az úton, amelyet a nagy szovjet példa mutat.

8.

Prózai és drámai irodalmunk terén még komoly hiányosságok vannak. Míg költészetünk mind terjedelmében, mind pedig színvonalában alkalmas arra, hogy segítse népünket a szocialista társadalomért vívott harcában, addig prózai és drámai irodalmunk elsősorban szegényessége, a születő művek kis száma miatt nem tudja még maradéktalanul betölteni feladatát, nem tudja még teljes mértékben kielégíteni a szocialista tartalmat kifejező irodalmi alkotások után mind intenzívebben vágyó új olvasóközönségünk igényeit. Mindez azonban nem jelenti azt, mintha nem lennének komoly eredményeink ezen a téren is. Prózai íróink és színpadi szerzőink száma mindjobban bővül. Az idősebb írók egyre nagyobb számban teszik sajátjukká népi demokráciánk művészi programját s mind erőteljesebben jelentkezik a fiatal írói tehetségek is. A Szakszervezeti Tanács 1950-es regény pályázatán például három fiatal, alig 20 éves új írói tehetség tűnt fel, a munkásosztályról s főképp annak mai problémáiról szóló művekkel, hasonlóképp sok értékes írást hozott felszínre a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége elbeszéléspályázata is. S folyóirataink is mind nagyobb számban közlik a régi kiváló elbeszélők írásai mellett új, fiatal, most bontakozó tehetségek novelláit.

Prózai íróink közül *Illés Bélának* a művei a legnépszerűbbek, a legolvasottabbak. Az emigráció éveiben írt, s az 1919-es hősiesség kárpátukrajnai szocialista forradalomról szóló nagy regénye, a „Kár-

páti rapszódia“, amely csak a felszabadulás után jelenhetett meg, alig négy év alatt csaknem százezer példányban fogyott el. Illés Bélának ez a népszerűsége nem véletlen. Illés régi harcosa a forradalmi munkásmozgalomnak. Résztvett az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság küzdelmeiben. E miatt több mint kétévtizedes emigrációra kényszerült. Csak 1945-ben, mint a felszabadító Vörös Hadsereg őrnagya, térhetett ismét vissza hazájába. Illés összeforrt a forradalmi munkásmozgalommal, összeforrt a Kommunista Párttal, összeforrt a dolgozó néppel, az igazi nemzettel. Írásai a dolgozó népről, a dolgozó néphez szólnak. S ez az elsősorban, ami kedvelté, szívesen olvasottá teszi műveit. Hozzájárul ehhez komoly ábrázoló művészete. Illés nemcsak a legnagyobb magyar elbeszélő hagyományok egyik leglivatottabb ébrentartója, hanem ugyanakkor ő az, aki legtöbbet tanult a szovjet irodalom nagy eredményeiből is. Végül pedig hozzájárul Illés népszerűségéhez elbeszélő modorának egyszerűsége, közérthetősége. Ért hozzá, hogy a legnagyobb, a legbonyolultabb eseményeket is közvetlen hangon, mindenki számára szólan jelenítse meg. Meg kell jegyezni azonban, hogy ez az egyszerűség, közvetlenség, pátoszmentességre való tudatos törekvése olykor hamis „idilli“ jelleget csempész be írásaiba, s néhol, mint pl. Víg-színházi csata c. regényében elhomályosítja a megírt nagy történelmi események jelentőségét.

Illés Bélának a felszabadulás óta két új regénye jelent meg. A „*Fegyvert s vitézt éneklek*“ és a „*Víg-színházi csata*“. Mindkét regény része egy tervezett regénytrilógiának, amelyben Magyarország felszabadításának a történetét kívánja megírni. A „*Fegyvert s vitézt éneklek*“-ben a Vörös Hadsereg harcait jeleníti meg, egy szovjet katonai egység útját mondja el a Don-kanyartól Budapestig. Nagyon szépen ábrázolja Illés a Vörös Hadsereg katonáinak hősiességét, felszabadító szerepét. Megmutatja, hogy a Vörös Hadsereg nem mint ellenség jött Magyarországra, hanem mint a magyar dolgozó nép barátja. Katonái nemcsak harcosok voltak, akik szétzúzták a fasiszta hadigépezetet, hanem újfajta szovjet emberek is, akik példájukkal s felvilágosító munkájukkal is megnyitották a magyar nép előtt a jövő felé vezető utat. A „*Víg-színházi csata*“ című regényben Budapest felszabadításának a történetét mondja el. Egy magyarországi emigráns család gyermeke áll az események középpontjában, aki már a Szovjet-unióban született és ott is nevelkedett, mint a felszabadító hadsereg katonája jön el először hazájába, s mint ilyen, találkozik először a magyar néppel. Ennek a találkozásnak során megismeri és megszereti a magyar dolgozó népben rejlő értékeket. A város még csupa rom, még dörögnek az ágyúk, de ő már látja azt a boldog, erős, virágzó Magyarországot, amelyet ez a felszabadított nép fog majd építeni, ha élni tud, s ha élni fog a Vörös Hadseregtől számára hozott szabadsággal. A kritika elismeréssel fogadta Illés Bélának mind a két regényét. Kiemelte komoly nevelő erejét, csupán a felépítésnek olykor túlzott novellisztikus jellegét, helytelen és torzító kisszerűségét kifogásolta: a magyar nép felszabadulásának nagy témája szélesebb, átfogóbb epikus ábrázolást kívánt volna meg.

Déry Tibor a magyar próza egyik leghivatottabb mestere, egyik legnagyobb ábrázoló művésznünk. Az 1919-es szocialista forradalom óta szoros szálak fűzik a forradalmi munkásmozgalomhoz. De

az ellenforradalmi társadalom börtönében írói művészete nem tudott teljesen kibontakozni, bizonyos mértékig eltorzult a rendszer nyomása alatt. Még nagy háromkötetes regényének, az 1930-as években írt „*Befejezetlen mondat*“-nak is vannak komoly eszmei és művészi hibái. A felszabadulás után, ha talán lassan és olykor törésekkel is, de mindinkább kiteljesedik írói művészete. Az 1950-es könyvnapra jelent meg „*Felelet*“ című regénytrilógiájának első kötete. Déry regényciklusában egy vasmunkásnak, Köpe Bálintnak az életét szándékszik ábrázolni, a 20-as évek végétől, gyermekkorától kezdve, egészen 1948-ig, férfikoráig. A most megjelent első kötet Köpe Bálint gyermekkorát jeleníti meg. Megmutatja, hogyan ébred fel a fiatal, apja halála miatt még szinte gyermekfővel családfenntartóvá váló munkásgyerekekben a munkásöntudat, hogyan ismerkedik meg a tőkés kizsákmányolással s a munkások harcával az elnyomók ellen. Regényében éles kritikával leplezi le Déry a Horthy-fasizmus brutális, népelnyomó rendszerét, az uralkodó osztályok belső erkölcsi züllöttségét. S ugyanakkor megjeleníti a munkásosztály hősiességét, nagyszerű forradalmi megmozdulásait is. A regény egyik kiemelkedő fejezete az 1930-as szeptemberi budapesti nagy munkástüntetést leíró jelenet.

A „*Felelet*“ hatalmas lépést jelent előre Déry Tibor fejlődésében, bár ebbe a regényébe is belopódkodik még itt-ott a burzsoá álobjektivitás. Nem tudja elég messzemenően leleplezni regényének egy-egy polgári alakját. Egyes naturalista vonások is fellelhetők művében, de könyve a maga egészében mégis jelentős alkotás. A munkásosztály harcairól szól, nagy művészi erővel van megírva s elsősorban a kis Köpe Bálint jól megformált alakja miatt a regény nevelő, emberformáló hatása jelentős. Dérynek mind írói szemléletén, mind pedig ábrázolásmódján meglátszik, hogy igyekszik legyűrni és sokban le is gyúrte, az előző írásaiban még jelentős mértékben fellelhető burzsoá elemeket: a hamis „tárgyilagosságot“ és a formalista stílusmaradványokat, amelyeket joggal bíralt meg régi műveiben a kritika.

A paraszti írók közül *Veres Péter* a legjelentősebb író-művész s egyúttal ő az, aki leghatározottabban és legtudatosabban tör arra, hogy régi „paraszti realizmusától“ eljusson a szocialista realizmusig. Veres Péter a szegényparasztság soraiból származik. Nap-számos, kubikus volt hosszú időn keresztül, ezért nagyon jól, nagyon behatóan ismeri a szegényparasztság életét. Régi írásaiban, mint például a „*Gyepsor*“ című novellás kötete elbeszéléseiben, nagy megjelenítő erővel ábrázolja a szegényparasztság elnyomottságát, kisémmizettségét, a Horthy-fasizmus Magyarországon. Vádló társadalmi kritika és szenvedélyes tiltakozás volt ezekben az írásokban. De a túlzottan állóképszerű ábrázolás, az összefüggések meg nem mutatása, főleg pedig a perspektívának, a kiútnak a hiánya csökkentette ekkori írásainak művészi, nevelő erejét. Veres Péter ma már tudatosan törekszik arra, hogy szakítson régi, szociográfiai jellegű, bizonyosfokú naturalista ízt is magánhordó ábrázolási módszerével és mozgásában, összefüggésében ábrázolja a szegényparaszti életet. „*A magyar nép, az igazi nemzet, a dolgozó nép életében ezer esztendő óta nem volt ilyen változás, nem volt ilyen mindenki életére kiható, sorsot, életformát, embert, jellemet megrázó és újjáalakító forradalom. Ezt kell megírni. A más,*

amint jön a tegnaptól és megyen a holnap felé“ — írja 1950-ben megjelent „Próbatétel“ című novelláskötetének előszavában.

Veres Péternek ez az írói programja nem elvont, elvi deklaráció: művekkel törekszik helytállni érte. „Próbatétel“ című novelláskötete négy novellát tartalmaz, amelyben hiteles és meggyőző művészi képét adja a szegényparasztság helyzetének, sorsa alakulásának a felszabadulás után. „Suli Kis Varga“ című novellájában egy újonnan földhözjuttatott paraszt úttévesztését írja meg. A „Dankó János“ban egy szegényparaszt fejlődését ábrázolja az egyéni gazdálkodástól a szövetkezetiig. A „Próbatétel“ című novellában egy újonnan alakult termelőcsoport életének nehézségeit, a régi, kisparaszti erkölcsnek és az új, szocializmus felé haladó parasztság erkölcsének az összeütközését, ezeknek a nehézségeknek a leküzdését és az újnak, az előremutatónak a győzelmét jeleníti meg. A „Helytállás“ című elbeszélésében pedig azt mutatja meg, hogyan fejlődik egy hajdani urasági cseléd öntudatos, kommunista, dolgozó paraszttá.

A könyvnapra jelent meg Veres Péter három kötetre tervezett regényciklusának, a „Három nemzedék“-nek első kötete, a „Szolgaság“. Veres Péter regényciklusában a szegényparasztság útját, fejlődését akarja ábrázolni, a század elejétől máig. Az első kötet a főhősnek, a nagybirtokosoknál és kulákoknál cselédeskedő szegényparaszti Balogh Janinak gyermekkorán és ifjúságán keresztül, a századeleji szegényparaszti életet mutatja be. Megdöbbentő képet fest Veres Péter a szegényparasztság embertelen nyomoráról, szenvedéseiről, a földesúri és kulák kizsákmányolás brutalitásáról. Ugyanakkor azonban meggyőző ábrázoló művészettel jeleníti meg azt a számos emberi értéket is, amely bennerejlik az elnyomás alatt nyögő szegényparasztságban és ábrázolja a forradalmi szegényparasztság kiútkereső kísérleteit, a századeleji agrár-szocialista mozgalmakat. A „Szolgaság“ főkép a kulák kizsákmányolás aljasságának hatalmas művészi erejű leleplezése, valamint a pozitív előremutató paraszti főhősnek sikerült rajza miatt hatásos fegyver dolgozó népünk kezében, az osztályharc mai szakaszán. Veres Péter „Szolgaság“ című regényét és „Próbatétel“ című novelláskötetét a kritika nagy elismeréssel fogadta. Rámutatott a Veres Péter ábrázolásmódjában mindinkább érvényesülő pártszerűsége, írásainak nagyfokú művésziességére. Csupán a túlságos bőbeszédűséget, a szociográfiai jellegű kitérések és reflektáló, hölcselkedő megjegyzések gyakoriságát róttá fel hibájaként.

Szabó Pál irodalmunk másik jelentős paraszti írója. A felszabadulás utáni fejlődésével ő is meggyőző bizonyítékát adta annak, hogy részese kíván lenni a szocializmus építésének. Régi írásainak formalista stílusmaradványait, sokszor felbukkanó hamis paraszti romantikáját fokozatosan levetkezi, emberábrázolása és valóságlátása mindinkább elmélyül. 1949-ben megjelent „Isten malmái“ című regényének, amelyben a felszabadulás történetét mondja el egy falu életén keresztül, vannak még komoly hibái: főleg az, hogy nem ábrázolja a munkásosztály és a Párt nagy szerepét a falu átalakításáért vívott harcban. Könyvének ez a szembeötlő hiányossága alkalmat is adott egy irodalmi vitára, amely során a helyes írói ábrázolásnak és a szövetséges és „útitárs“ írókhoz való viszonyának több lényeges kérdése tisztázódott. 1950-ben mutatta be a Nemzeti Színház Szabó Pál „Nyári

zápor“ című színdarabját, amelyben egy újonnan földhözjuttatott és bizonyos mértékig a középparaszti gondolkodásmódhoz hasonló egykori szegényparasztnak a szövetkezetbe történő belépését és azt megelőző ingadozásait mutatja be. Megjeleníti Szabó Pál darabjában a munkásosztály segítő, támogató szerepét, az új falu kialakításáért vívott harcban s leleplezi a klérustól, a néptől idegen egykori intelligenciától és a kulákoktól képviselt falusi reakció aljasságát. A darabnak komoly hibája, hogy Szabó Pál a kuláknak leleplezésében olykor nem elég következetes. A könyvnapokra jelent meg „*Tavaszi szél*“ című regénye. A regény 1945-ben játszódik s a felszabadult magyar falu életének első hónapjait eleveníti meg, megmutatja azt az örömet, bizakodó derűt, amelyet a felszabadulás keltett a dolgozó parasztság soraiban. Megmutatja, hogyan győzi le a dolgozó parasztság az első hónapok nehézségeit, elsősorban a Párt segítségével s ábrázolja azokat az előremutató szegényparaszti típusokat, akik már a falu szocialista fejlődésének ígéretét hordják magukban. A regény meggyőző erejét csökkenti, hogy Szabó Pál túlságosan könnyűnek, mintegy idillinek ábrázolja olykor a falu fejlődésének ezt a szakaszát, nem jeleníti meg teljes valóságukban és komolyságukban az akkori nehézségeket. De az írás művészetére általában jellemző nagyfokú elbeszélő, meseszövíő készség itt is magával ragadja az olvasót.

A fiatal prózairók írásai közül — számos hibájuk ellenére is — *Karinthy Ferenc* novellái a leginkább figyelemreméltóak. „*Szép élet*“ című novelláskötetének elbeszélései nagyobb részben munkáskörnyezetben játszódnak, munkásokról szólnak. A kötet két legkiemelkedőbb írása a „*Szép élet*“ és a „*Méreg*“. A „*Szép élet*“-ben egy üzemi újítás történetét mondja el, megjeleníti a munkához való új viszony kialakulását, igyekszik megrajzolni az élenjáró munkás típusát az elmaradottal szemben. A „*Méreg*“ egy üzemi szabotázis történetén keresztül az értelmiség egyrészének tudatában még rejtetten továbbhéló kozmopolitizmust, nyugatimádatot leplezi le. *Karinthy Ferenc* írásainak érdeme a pártyszerűsége való törekvése. Nem egyszerűsíti le mechanikusan a kérdéseket, hanem igyekszik a valóságot a maga bonyolultságában, sokrétűségében megjeleníteni. Ábrázolásmódjának azonban még nagyon komoly fogyatékoságai vannak, amelyek részint abból erednek, hogy nem ismeri eléggé az ábrázolásra kiválasztott életterületet, részint pedig abból, hogy főképp az élenjáró munkáshősök ábrázolásában még nem tudta maradéktalanul leküzdeni az álobjektivitásra való hajlamát.

A színműirodalom terén a fiatal *Mándi Éva* érte el a legkomolyabb eredményeket. Első színdarabjának a felszabadulás utáni szegényparaszti életet, az akkori harcokat megjelenítő „*Vetés*“-nek még jelentős művészi hiányosságai voltak, főképp a jellemzés szematizmusa ötlött szembe. De második darabjával, a nagyüzemi tárgyú „*Hétköznapiak hősei*“-vel már általános sikert aratott. A „*Hétköznapiak hősei*“ egy budapesti nehézipari üzemben játszódik, s egy újításnak a történetét, a körülötte zajló harcokat mondja el. A darab legnagyobb érdeme, hogy meggyőző művészi erővel mutatja be azt a hatalmas változást, amely főképp a gyáripari államosítás óta a munkához való viszony terén végbement a munkásokban. A „*Hétköznapiak hősei*“ a termelőmunka hősei. A legváltozatosabb munkástípusokon keresztül

mutatja meg Mándi a munkához való új szocialista viszonynak a formálódását és leleplezi az ellenséget s átmenetileg az ellenség befolyása alá került elmaradott munkástípusokat. Bár a Párt szerepét nem ábrázolja meggyőzően, az üzemi párttitkár alakja mintegy kilóg a darabból, de a munkásból lett vállalatigazgatón keresztül sikerült megjelenítenie a valóban élenjáró, példamutató munkástípust, s ez nagyban fokozza színdarabjának egyébként is komoly nevelőerejét.

Az itt ismertetett írókon és műveken kívül, amelyek leginkább jellemzik elbeszélő irodalmunknak a szocialista realizmus felé való fordulását, még számos más, jelentős íróval és értékes prózai és drámai alkotással büszkélkedhet irodalmunk. Olyanokkal, mint például *Gergely Sándornak* „Vitézek és hősök“ című, a Horthy-fasizmus aljas népelnyomó politikáját leleplező színdarabja, a kiváló íróművésznek, *Nagy Lajosnak* olykor talán túlságosan befelé forduló, de mégis komoly társadalomkritikát tartalmazó önéletrajzi regénye, „A lázadó ember“, vagy a kitűnő humorú s fordulatosan elbeszélő *Rideg Sándornak* „Tűzpróba“ című önéletrajzi regénye. Regényirodalmunk terén figyelemreméltó alkotása a hajdani kubikosmunkásnak, *Kamjén Istvánnak*, a kommunista földmunkások ellenforradalom alatti harcairól szóló „Mihály“ című regénye, *Sándor Kálmánnak* az amerikai imperializmus háborút előkészítő politikáját leleplező regénye, az 1945–46-os években az egyik németországi amerikai gyűjtőtáborban játszódó „Tolvajok kertje“. Minden súlyos hibája, helyenkénti naturalista, felszínes ábrázolásmódja ellenére is, vannak értékei — főképp a munkásábrázolás terén — *Aczél Tamás* „Vihar és napsütés“ című, az infláció és az újjáépítés éveiben, 1945–46-ban játszódó regényének. Színházaink sikerrel játszott színdarabjai közé tartozott *Földes Mihály*nak „Mélysántás“ című színdarabja, amelyben a traktorállomásoknak a falusi osztályharcban betöltött szerepét ábrázolja és *Fehér Klárának* az úttörők életéről és a mai központi ifjúsági kérdéstről, a tanulás problémájáról szóló „Becsület“ című ifjúsági színdarabja. Komoly hiányok vannak még az országunk mai életéről, a hatalmas társadalmi és egyéb változásokról riportszerűen beszámoló dokumentum-írásokban. Bár ezen a területen is akadnak számottevő kezdeményezések. A legjelentősebb íróink közé tartozó *Darvas József* „Város az ingoványon“ című dokumentum-írásában Budapest felszabadulásának történetéről számol be. *Barabás Tibor* „Egy bányász élete“ című kis riportregényében egy bányász életének a megváltozását jegyzi fel. *Tardos Tibor* a budapesti üzemek életének, a munkások életének átalakulásáról írt karcolatait, riportjait gyűjtötte össze „Gyári belépő“ című könyvében.

Az összképet nézve elbeszélő és drámai irodalmunkból a munkásosztály életét ábrázoló művek hiányoznak leginkább. Ennek a hiányszágnak a leküzdése az egyik legfontosabb, közvetlen feladat. Nem szülnének még elég nagy számban olyan művek sem, amelyek a jelen, a mai magyar valóság problémáival foglalkoznak, s amelyek megérteni és általánosítani igyekeznek a szocialista építés hatalmas munkájának gazdag tapasztalatait. Az ábrázolás terén részben a sematikus, felszínes ábrázolás ellen kell felvenni a harcot. Főképp fiatal íróinkat állandóan figyelmeztetni kell arra, hogy ne csak egysíkúan mutassák be hőseiket, hanem az ábrázolt életterületet egyre mélyrehatóbban megismerve,

törekedjenek a minél összetettebb, sokrétűbb, gazdagabb s így valószínűsőbb, életszerűbb ábrázolásra. Figyelmeztetni kell őket arra, hogy ne féljenek az emberek közéleti tevékenységén túl, az azzal szorosan összefüggő, attól elválaszthatatlan magánélet ábrázolásától sem, ne riadjanak meg a nehézségek ábrázolásától: mutassák meg, hogyan edződik a nehézségek elleni harc során keménnyé, szilárddá népünk legjobbainak jelleme. Másik komoly veszély a burzsoá álobjektivitás veszélye. Az írók olykor, vagy a politikai tudatosság hiányossága, vagy pedig ábrázoló művészetük gyengesége miatt, nem foglalnak elég következetesen és elég határozottan állást hőseik rajzán keresztül az új mellett, az elhaló régivel szemben.

De a hiányosságoknál, a gyengeségeknél sokkal jelentősebbek már az eddig elért eredmények is. Jelentős mértékben kiszélesedett az epika területe. Míg az eddigi magyar szépprózában a kizsákmányoló osztályok ábrázolása volt az előtérben, a dolgozó nép többnyire csak a művek perifériáján szerepelt: ma az epika tárgya a dolgozó nép legkülönbözőbb és a legkülönfélébb helyen élő rétegeinek az élete. Regényeink, drámáink főhőse többnyire maga a dolgozó nép, annak harcai és szenvedései a multban, harcai és építőmunkája a jelenben. A régi magyar prózairodalom nem tudta megoldani a pozitív hős ábrázolásának a problémáját. A magyar irodalom legnagyobb realista elbeszélője, Móricz Zsigmond, élete vége felé a Rózsa Sándor-ban tudatosan birkózott ezzel a problémával, de nem sikerült megteremtenie a valóban reális, pozitív hőst: ábrázolásába számos mitizáló elem vegyült be. Mai irodalmunkban jelenik meg először az a hős, aki valóban a dolgozó nép helyett áll s a felszabadult dolgozó nép hatalmas alkotó és teremtő erejét, a szocializmust építő népünk legjobb, leginkább előremutató tulajdonságait reprezentálja. Új irodalmunk már most is jó egynéhány olyan hőst tud felmutatni, aki konkrétságával, valóságosságával, de ugyanakkor jövőt idéző tulajdonságaival alkalmas arra, hogy ifjúságunkat a szocializmus építésének ügye iránt odaadóvá, áldozatkésszé, a nehézségekkel bátran szembenézővé nevelje. Jelentős a változás formai téren is. Irodalmunkból eddigi fejlődése során szinte csaknem teljesen hiányzott a világirodalom nagy realista elbeszélőinek műveivel hasonló, széles sodrású, átfogó epikus ábrázolás. A magyar regényre kezdetektől fogva rányomta bélyegét az anekdotisztikus, novellisztikus szerkesztésmód. Ma már, mint ezt főképp Veres Péter „Három nemzedék”, vagy Déry Tibor „Felelet” című regényének most megjelent első kötete mutatja, irodalmunk kiforróban van ezt a gyengeségét. Elbeszélő irodalmunk útban van a felé, hogy a líra mellett egyenértékű társként betöltse hivatását, s ifjúságunkat és dolgozó népünket a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség szellemében nevelje.